

後期スコラ哲学における意志の自由

川添 信介

イントロダクション – 問題の所在とこの講義のこと

omne quod movetur, necesse est ab aliquo moveri.

アリストテレス『自然学』第7巻第1章、第8巻第4章

- 13世紀半ばにおいて生じた、人間の意志の自由と決定論をめぐる問題。
- 古代の教父の時代から、人間の罪あるいは悪の存在と人間の自由は、キリスト教の根幹に関わる論点。

昨年度までの講義内容

- (1) 1270年と1277年のパリ司教タンピエの「ラテン・アヴェロエス主義」批判文書に含まれる論点：cognitive determinism 批判
- (2) 「ラテン・アヴェロエス主義者」であるブラバンシアのシゲルスの立場
- (3) トマス・アクィナスの立場
- (4) ゲントのヘンリクス (c.1240-1293)

今年度に論じる内容

- (1) フォンテーヌのゴドフロワ (Godefridus de Fontibus, c.1250-1306/09)
- (2) ドゥンス・スコトゥス (Johannes Duns Scotus, 1265/66-1308)

1 1270 年代のタンピエの断罪における「意志の自由」

13 Errores a Stephano episcopo parisiensi condemnati anno 1270 ⁽¹⁾

Isti sunt errores condemnati et excommunicati cum omnibus, qui eos docuerint scienter vel asseruerint, a domino Stephano, Parisiensi episcopo, anno Domini MCCLXX, die mercurii post festum beati Nicolai hyemalis.

- (1) Quod intellectus omnium hominum est unus et idem numero.
- (2) Quod ista est falsa vel impropria: homo intelligit.
- (3) **Quod voluntas hominis ex necessitate vult vel eligit.**
- (4) **Quod omnia que hic in inferioribus aguntur subsunt necessitati corporum celestium.**
- (5) Quod mundus est eternus.
- (6) Quod nunquam fuit primus homo.
- (7) Quod anima que est forma hominis secundum quod homo corrumpitur corrupto corpore.
- (8) Quod anima post mortem separata non patitur ab igne corporeo.
- (9) **Quod liberum arbitrium est potentia passiva, non activa; et quod necessitate movetur ab appetibili.**
- (10) Quod Deus non cognoscit singularia.
- (11) Quod Deus non cognoscit alia a se.
- (12) Quod humani actus non reguntur providentia Dei.
- (13) Quod Deus non potest dare immortalitatem vel incorruptionem rei corruptibili vel mortali.

Articuli condemnati a stephano episcopo parisiensi anno 1277 ⁽²⁾

- (150) Quod 〈illud quod〉 de sui natura non est determinatum ad esse uel non esse, non determinatur nisi per aliquid quod est necessarium respectu sui. (128)

⁽¹⁾ H. Denifle / É. Chatelain, *Chartularium Universitatis Parisiensis*, I, Paris, 1899, pp.486-487. この断罪については、F. van Steenberghen, *La philosophie au XIIIe siècle*, 2me édition, 1991, pp.411-413 を参照。

⁽²⁾ D. Piché, *La condamnation parisienne de 1277, Texte latin, traduction, introduction et commentaire*, Vrin, 1999. ただし、冒頭の番号は P. Mandonnet, *Siger de Brabant et l'Averroïsme Latin au XIIIe siècle*, Louvain, 1911. によるもの。末尾の () の番号が本来の順序を示す。この禁令に関しては膨大な文献がある。以下のものだけを記す。R. Hissette, *Enquête sur les 219 articles condamnés à Paris le 7 mars 1277*, *Philosophes médiévaux* tome XXII, Louvain/Paris, 1977. Aertsen, J.A et al. (hrsg.), *Nach der Verurteilung von 1277: Philosophie und Theologie an der Universität von Paris im letzten Viertel des 13. Jahrhunderts. Studien und Texte* (Miscellanea Mediaevalia Bd 28), Walter de Gruyter, 2001. F.-X. Putallaz, *Insolente liberté: Controverses et condamnations au XIIIe siècle*, Editions Universitaires de Fribourg, 1995.

- (151) Quod **anima** nichil uult, nisi mota ab alio a se. Unde illud est falsum: anima seipsa uult. – Error, si intelligatur mota ab alio scilicet ab **appetibili uel obiecto**, ita quod appetibile uel obiectum sit tota ratio motus ipsius **uoluntatis**. (194)
- (152) Quod omnes motus **uoluntarii** reducuntur in motorem primum. – Error, nisi intelligatur in motorem primum simpliciter, non creatum, et intelligendo de motu secundum substantiam, non secundum deformatam. (209)
- (153) Quod **uoluntas** et **intellectus** non mouentur in actum per se, set per causam sempiternam, scilicet corpora celestia. (133)
- (154) Quod **uoluntas** nostra subiacet potestati corporum celestium. (162)
- (155) Quod orbis est causa **uoluntatis** medici, ut sanet. (132)
- (156) Quod effectus stellarum super **liberum arbitrium** sunt occulti. (161)
- (157) Quod, duobus bonis propositis, quod fortius est fortius mouet. – Error, nisi intelligatur quantum est ex parte boni mouentis. (208)
- (158) Quod **homo** in omnibus actionibus suis sequitur appetitum, et semper maiorem. – Error, si intelligatur de maiori in mouendo. (164)
- (159) Quod **appetitus**, cessantibus impedimentis, necessario mouetur ab **appetibili**. – Error (est) de **intellectiuo**. (134)
- (160) Quod **uoluntate** existente in tali dispositione, in qua nata est moueri, et manente sic disposito quod natum est mouere, impossibile est **uoluntatem** non uelle. (131)
- (161) Quod **uoluntas** secundum se est indeterminata ad opposita sicut materia; determinatur autem ab **appetibili**, sicut materia ab agente. (135)
- (162) Quod **scientia** contrariorum solum est causa quare anima rationalis potest in opposita; et quod potentia simpliciter una non potest in opposita, nisi per accidens et ratione alterius. (173)
- (163) Quod **uoluntas** necessario prosequitur quod firmiter creditum est a **ratione**; et quod non potest abstinere ab eo quod **ratio** dictat. Hec autem necessitatio non est **coactio**, set natura **uoluntatis**. (163)
- (164) Quod **uoluntas** hominis necessitatur per suam **cognitionem**, sicut appetitus bruti. (159)
- (165) Quod post conclusionem factam de aliquo faciendo, **uoluntas** non manet **libera**; et quod pene non adhibentur a lege, nisi ad **ignorantie** correctionem et ut correctio sit aliis principium **cognitionis**. (158)
- (166) Quod si **ratio** recta, et **uoluntas** recta. – Error, quia contra glossam augustini super illud psalmi: «Concupiuit anima mea desiderare», etc., et quia secundum hoc, ad rectitudinem **uoluntatis** non esset necessaria **gratia**, set solum **scientia**, quod fuit error pelagii. (130)
- (167) Quod non est possibile esse peccatum in **potentiis anime superioribus**. Et ita peccatur **passione**, non **uoluntate**. (167)

(168) Quod **homo** agens ex **passione coacte** agit. (136)

(169) Quod **uoluntas**, manente **passione** et **scientia** particulari in actu, non potest agere contra eam. (129)